

Intressant om spikklubba, men ...

Figur 1. Den äkta *Datura stramonium* L., med rent vita blommor och grön stjälk.

Figur 2. *Datura stramonium* L. Frukt.

Figur 3. *Datura inoxia*, visandes habitat och den typiska, hängande frukten. Hämtad ur [4].

Vid läsningen av den generellt mycket intressanta artikeln om spikklubba (Läkartidningen 50/99, sidorna 5612-4) noterade vi en del sakfel som vi anser bör kommenteras.

Växtens ursprung

Författarna nämner att spikklubban härstammar från trakterna kring Kaspiska havet och att den användes redan av de gamla grekerna samt i antikens Egypten. Båda dessa påståenden är rena sakfel. Det finns inga belegg för att släktet *Datura* (dit spikklubba hör) förekommit i den Gamla världen före Columbus [1]; släktet *Datura* är uteslutande ett Nya världen-släkte, vilket naturligtvis omöjliggör att egyptier och greker skulle kunna ha använt växten.

Shakespeare talade om alrunan

Detta gör det även mindre troligt att William Shakespeare kände till spikklubban. Vad han däremot kände till var bolmört (*Hyoscyamus niger*) och belladonna (*Atropa belladonna*), båda innehållande samma alkaloider som spikklubba och med liknande verkningar.

Vad Shakespeare syftar på i Romeo och Julia är dock en annan växt från samma familj – alrunan (*Mandragora officinarum*), känd sedan antiken som hallucinogen och använd som bedövningsmedel. Författarna talar vidare om »alkaloida föreningar» och nämner hyoskyamin och skopolamin, vilka är alkaloider – icke alkaloidlika föreningar. Vad gäller förhållandet mellan dessa två alkaloider i spikklubba, kan man inte

säga att de förekommer i förhållandet 2:1 (hyoskyamin:skopolamin), då koncentrationer och förhållanden hos de alkaloider som ingår i spikklubban varierar dels i växtdel, dels under året.

Tre arter i Sverige

I Sverige har man påträffat åtminstone tre arter av spikklubba, vilka alla utom *Datura stramonium* får anses vara tillfälliga eller flyktingar från trädgårdar. Vad författarna kallar »form» är huvudarten *Datura stramonium*. Man kan inte benämna en huvudart som form, då form avser en lägre taxonomisk enhet.

Ävenså bör det påpekas att artikels fotografi av spikklubba inte visar huvudarten, utan en underart till spikklubba eller, om man så vill, form, närmare bestämt varietet *tatula*, då blomman på fotot tydligt inte är rent vit och stjälken violettaktigt brun; hos huvudarten är stjälken rent grön (Figureerna 1 och 2).

Namnförklaringarna

I stycket om namnförklaringarna nämner författarna »Jimson weed», en växt som fått sitt namn från Jamestown, Virginia, USA. Författarnas förklaring till namnet – att växten tidigt användes i Jamestown som medel mot astma – saknar helt grund. Namnet kommer sig av att en massförgiftning med spikklubba – då växten hade insamlats i tron att den var en grönsak – inträffade i Jamestown år 1676, men det har ingenting att göra med växtens medicinska användning [1, 2].

Frukterna

Som en sista anmärkning bör noteras att frukterna på fotografiet inte hör till arten *Datura stramonium*, utan troligen till *Datura inoxia*. De morfologiska karaktärerna som tydligt syns på fotografiet (fröstorlek, avsaknad av skiljeväggar eller septa i frukten, kapselns foderkrage samt det böjda skaftet) pekar alla på att det inte kan vara *Datura stramonium*-kapslar (Figur 3).

Sammanfattningsvis kan man tycka att författarna till en artikel av detta slag före publiceringen nog borde kontrollera fakta och åtminstone ha en viss uppfattning om taxonomin och botaniken i det aktuella fallet för att undvika så många och uppenbara misstag som gjorts i denna i övrigt intressanta och upplysande artikel.

Jan Eriksson, biolog, Märsta
Raul Keskküla, biolog, Haninge

Referenser

1. Symon DE, Haegi LAR. *Datura* is a New World Genus. In: Hawkes JG, Lester RN, Nee M, Estrada-R N, eds. Solanaceae III; Taxonomy, chemistry, evolution. London: Royal Botanical Garden Kew and Linnean Society of London, 1991: 197-210.
2. Safford WE. *Datura* of the Old World and New; an account of their narcotic properties and their use in oracular and initiatory ceremonies. Washington: Smithsonian Institution Annual Report 1922, Publ 2644: 537-67.
3. Beverly R. History of Virginia, Book 2. 1705: 24. Nytryck: University NYC Press, 1947.
4. DeWolf GP Jr. Notes on cultivated Solanaceae. 2. *Datura*. Bailey 1956;4:13-23.

ANNONS

Replik:

Spikklubbans ursprung är omtvistat

Vi tackar Jan Eriksson och Raul Keskküla för deras intresse för den korta historiska och botaniska inledningen till vår medicinska artikel om förgiftning med antikolinergika [1].

Då vi haft sakkunnig botaniker till hjälp med granskning av originalmanuskriptet och som rådgivande till denna replik känner vi oss emellertid säkra på att inga väsentliga felaktigheter som påverkat artikelns riktighet, syfte eller huvudbudskap smugit sig in.

Några smärre språkligt tveksamma detaljer, liksom ett par ej helt korrekta taxonomiska uttryck har påpekats av Eriksson och Keskküla, vilket vi tar till oss. Vi vill dock kommentera flera av de punkter som kritiserats, då de lindrigt uttryckt är diskutabla.

Ursprung och taxonomi

Beträffande spikklubbans ursprungsområde tvistar de lärde. Vissa hävdar att den härstammar från området kring Kaspiska havet medan andra framhåller Mexiko eller Främre Asien som troligt ursprung.

Vad gäller släktet *Datura*s ålder skiljer sig också experternas uppfattning i

litteraturen [2]. Urgamla dokument skrivna på sanskrit talar för att spikklubban fanns redan i den gamla världen för över 4 000 år sedan.

Angående taxonomin vill vi nämna att då vi använt ordet »form» har vi inte åsyftat det taxonomiska begreppet »forma» utan det vardagliga uttrycket form.

Bilden av spikklubba i vår artikel utgör troligen varken *Datura stramonium* eller *Datura tatula* utan sannolikt *Datura metel*. Fotografiet är för övrigt taget i Tanzania. För lekmanen är dock allt detta spikklubba och de antikolinerga effekterna vid förtäring är snarlika, även om de alkaloider som ingår kan variera i koncentration och förhållanden.

Spikklubbans namn från Jamestown

Avslutningsvis vill vi kommentera ytterligare ett stycke i artikeln som biologerna felaktigt rubricerat som »sakfel». Stycket handlar om den vanligt förekommande amerikanska spikklubbenämningen Jimson weed.

Vi skriver i artikeln att »namnet har sitt ursprung i den amerikanska staden Jamestown, där spikklubba tidigt an-

vändes för att göra örtte mot astma», vilket vi vidhåller är korrekt [3].

Att det förekommit en massförgiftning med spikklubba i samma stad kan vara en intressant tilläggsinformation och understryker bara det rimliga i att namnet har sitt ursprung där. För den botaniskt intresserade läsaren som vill tränga djupare in i detta fascinerande specialområde vill vi rekommendera referens [2], särskilt sidorna 202-13.

Jonas Höjer

docent, överläkare

Patrik Alström

ST-läkare; båda MIVA, hjärtkliniken, Södersjukhuset, Stockholm

Referenser

1. Alström P, Höjer J. Rituell bärsärkaförgiftning med hallucinogen växt. Behandlingsråd vid allvarlig förgiftning med antikolinergika. *Läkartidningen* 1999;96:5612-4.
2. Rättsch C. *Enzyklopädie der psychoaktiven Pflanzen*. Aarau, Schweiz: AT Verlag, 1998.
3. Vanderhoff BT, Mosser KH. Jimson weed toxicity: management of anticholinergic plant ingestion. *Am Fam Physician* 1992; 46:526-30.

Behövs barnkompetens på barnvårdscentralen?

Varför ska barn med varierande utveckling – och deras föräldrar – »förvägras» rätten att möta adekvat kompetens redan på barnvårdscentralen?

Rubrik i Svenska Dagbladet den 22 juni 2000: »Färre läkarkontroller – enligt förslag i aktuell utredning på Socialstyrelsen». I regeringsuppdraget till Socialstyrelsen i oktober 1998 framhålls bl a att »det är angeläget att metoder utvecklas i syfte att tillvarata och förstärka barnkompetensen inom hälso- och sjukvården».

Varför tunna ut kompetensen?

Varför ska då den sedan 60 år verk samma nationella barnhälsovården ytterligare utarmas vad gäller kompetens? Den viktiga spåringsfunktionen av barn med varierande utveckling

som har behov av särskild barnkompetens och ofta särskilda stödåtgärder tidigt, den kräver smidig tillgänglighet av såväl medicinska som paramedicinska professioner. Denna spårning överläts nu på BVC-sjuksköterska.

År 1995 hade enligt Socialstyrelsen endast 12 procent av BVC-sjuksköterskorna speciell barnkompetens; övriga var distriktssköterskor med ansvar för alla åldrar. Två tredjedelar av BVC-läkarna var hus-/allmänläkare.

Färre läkarkontroller

Varför föreslås från Medicinska forskningsrådet avsevärd neddragning av läkarkontroller – då man förväntat sig konkreta förslag att barnläkarkompetens och team av barnkunniga paramedicinska professioner skulle utgöra

en självklar, tillgänglig resurs för barn så snart föräldrar och/eller BVC-sjuksköterska har misstanke om problem.

Det är med 40-årig erfarenhet som barnsjukgymnast kombinerat med vårdadministration och teamforskning inom svensk hälso- och sjukvård som jag nu måste ställa ovanstående frågor. Jag har haft förmånen att i två olika län tillsammans med föräldrar, BVC-sjuksköterska, barnläkare och psykolog erbjuda föräldrar naturlig tillgänglighet – vårdkedja – att möta barnets och familjens behov. Det är min fasta övertygelse att vårdkedjan måste börja med adekvat kompetens på BVC.

Elisabeth Price

leg sjukgymnast, habiliteringskonsult, Saltsjöbaden